

СЕМІОТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСТВА РЕГІОНУ

В статті актуалізується суть оцінки трансформаційних процесів у територіальній організації економіки регіону в контексті семіотичних змін. Висвітлюється роль різних знакових систем при дослідженні змін у територіальній організації господарства регіону. Розкриваються особливості впливу семіотичних змін на формування територіальної організації економіки регіону.

Ключові слова: територіальна організація господарства, трансформаційні процеси економіки, семіотика

ВСТУП

Збалансованість суспільного розвитку регіону залежить від ефективності територіальної організації його продуктивних сил. Тому одним з основних завдань державної регіональної політики виступає оптимізація територіальної організації господарства. Прийняття Закону «Про стимулювання розвитку регіонів України» стало основою для формування договірних засад між виконавчою владою вищого рівня та обласними радами в контексті регіонального розвитку. Однак воно використовується доволі слабо, що пов'язано з недоліками у сфері управління та недостатністю теоретичних обґрунтувань щодо попередження негативних процесів у формуванні територіальної організації господарства регіону. Висловлене вище свідчить про актуальність теми статті, яка присвячена виявленню особливостей дослідження територіальної організації господарства регіону крізь призму семіотичних змін.

Дослідження територіальних пропорцій економіки в поєднанні з особливостями управління територіальним розвитком активізувалося ще в 60-х роках ХХ ст. на теренах Східної Європи, зокрема в колишньому Радянському Союзі. Тоді в результаті наукових досліджень викристалізувалося поняття «територіальна організація національного господарства», яке стало фундаментальним в економічній географії, а опісля і в регіональній економіці. Його тлумачення знаходимо в працях А.Хрущова, Е.Алаєва, Ю.Саушкіна, І.Маєргойза, В.Кістанова, Б.Хорева, М.Паламарчука, М.Пістуна, О.Шаблія, П.Луцишина тощо. При цьому, в науковій літературі відзначається, що всі названі вчені поділяють наступну думку: вдосконалення територіальної організації суспільства загалом і окремих галузей національного господарства зокрема — найважливіше наукове й практичне завдання сучасної науки [1].

Питанням удосконалення територіальної організації господарства на національному та регіональному рівнях присвячені праці таких вчених, як В.М.Геєць, Б.М.Данилишин, В.П.Мікловда, Т.В.Пепа, М.І.Фашевський, Л.Г.Чернюк, Л.Т.Шевчук та ін.

Найбільшою проблемою розвитку господарства України можна вважати збереження територіальної структури економіки. Однак недостатньо висвітленими залишаються проблеми територіальної організації господарства регіонів в контексті трансформації процесів економічного розвитку, особливості яких сильно впливають на стійкість територіальної організації регіону. Тому їх вивчення потребує активізації.

Мета статті — виявлення особливостей впливу семіотичних змін на формування територіальної організації регіону.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Трансформаційні процеси дуже часто започатковуються та посилюються в результаті семіотичних змін. Семіотика (грец. *σημιον* — знак, ознака) — наука, що вивчає знаки та системи знаків (мовні й немовні) [4, с. 646]. Найінформативнішою знаковою системою є топоніміка місцевості, яку до того ж називають мовою, архівом, літописом землі. Перше і основне призначення географічної назви — фіксація місця на поверхні землі та відображення його особливості. Точні науки пропонують інший спосіб фіксації — систему координат, яка, однак, у щоденній практиці є незручною. У всіх країнах з давніх часів виробився спосіб фіксації довкілля за допомогою слів.

Вивчення географічних назв дозволяє вивчати природні умови минулих історичних епох, особливості розселення і міграції народів, колишню територіальну організацію господарства. Одні назви пов'язані з матеріальною культурою в найширшому розумінні цього слова, другі — з класовими або становими особливостями, треті в якийсь спосіб відбивають особливості соціально-побутові, вікові, пов'язані із

спорідненістю та свояцтвом. Ідеологічне нашарування притаманне радянській добі, у якій помітними є найменування, утворені від прізвищ партійних і радянських діячів, письменників, митців. Всі вони стали своєрідними віхами якісних трансформаційних змін у територіальній організації господарства на тій чи іншій території.

Власні назви вирізняються від загальноживаних слів стійкістю форми і змісту, а також мотивованістю (наявністю реальної підстави власне для такої назви). Система місцевих назв певного регіону відбиває поняття, носієм яких був народ, що проживав на цій території. Цінність топонімів як історичного джерела — в їх історичній прив'язці і певній консервативності.

Слід також відзначити, що топоніми одного типу розміщуються на території в певній закономірності. Це викликано тим, що деякі типи топонімів безпосередньо пов'язані із окремими етносами. Якщо це так, то сукупність однотипних географічних назв може слугувати надійним критерієм для реконструкції напрямків міграційних потоків населення з властивою їм певною матеріальною культурою.

Так, фундаментальне дослідження І.А.Дзєндзелівського «Лінгвістичний атлас українських говорів Закарпатської області УРСР» дозволяє зробити висновок про те, що східні слов'яни (пізніше українці) заселяли південні схили Карпат ще задовго до X століття, тобто до приходу кочових мадяр у басейн Тиси і середнього Дунаю. Тут існував єдиний слов'янський масив і цілісний ареал топонімів із суфіксами *-овці*, *-инці*. Прихід угорців на Придунайську низовину та асиміляція ними слов'янського населення стали причиною розпаду цілісного в минулому топонімичного ареалу на північно-східну (Україна і Словаччина) і південно-західну (Болгарія) частини [3].

Сукупність географічних назв деколи ще називають географічною номенклатурою [Номенклатура – з латинс. *nomenclatura* – перелік імен]. Таке позначення ставить географічні назви в один ряд з номенклатурами інших галузей знання (хімічні, біологічна, економічна тощо). Характерними особливостями номенклатур є:

- 1) неоднорідність і різночасовість походження окремих елементів, їх складових частин;
- 2) особливе положення в мові;
- 3) ретельна збережуваність номенклатурних одиниць;
- 4) періодичні перегляди номенклатурних списків [3].

Окремі класи топонімів мають свої позначення. Так, назви населених місць називають ойконімами, з грецької *oikos* – житло. Назви рік (з грецької *hydrog* – вода) — гідронімами; назви гір (з грецької *oros* – «гора») — оронімами; назви внутріміських об'єктів — урбанонімами (з латинської *urbanus*); назви вулиць — годонімами (з грецької *hodos* – шлях, дорога, вулиця, русло); назви площ — агороніми (грецьке *agora* — площа); назва шляхів сполучення — дромоніми (з грецької *dromos* – біг, рух, шлях); назви невеликих незаселених об'єктів — мікротопоніми; ерготопоніми — назви, дані об'єкту у зв'язку з його місцезнаходженням поблизу з певним підприємством.

Диверсифікація найменувань за численними класами віддзеркалює діапазон семіотичних змін, пов'язаних з трансформацією територіальної організації господарства (чи суспільства загалом) певної території. Це ще одна обширна галузь застосування топоніміки — робота керівних органів щодо створення найменувань для нових населених пунктів, їх вулиць, залізничних станцій тощо, а також щодо заміни неправильних або безпідставно перейменованих назв, що в підсумку має наслідком певну дезорієнтацію в просторі, оскільки, як вже було сказано вище, конкретний топонім відображає фіксацію місця на поверхні землі.

Окрім називництва, ще однією складовою частиною семіотики є власне знакові маркування (за допомогою літер чи чисел) тих чи інших об'єктів: систем доріг різного ієрархічного рівня, транспортних маршрутів, марок засобів пересування, інфраструктурних об'єктів: автобусних станцій, депо, складських приміщень тощо, інгредієнтів, які активно продукуються і використовуються у харчовій промисловості і т. ін., які модифікуються під впливом як трансформаційних, так і глобалізаційних процесів. У прикордонних територіях даний компонент є особливо важливим. В даному випадку актуальною є організація способів ефективного інформування населення про зміни, які відбуваються.

Семіотичний підхід дозволяє розглядати проблему територіальної організації суспільства загалом та господарства зокрема крізь призму процесів позначування, вираження, репрезентації й комунікації. За існування Радянського Союзу будь-які події та факти піддавалися ідеологічному кодуванню, викликаючи програмовану реакцію соціуму. Держава контролювала діяльність будь-яких асоціацій, засобів масової інформації, релігійних організацій, професійних спілок посередництвом домінуючої позиції комуністичної партії, яка була покликана символізувати єдність суспільства і держави в розумінні спільних цілей і завдань. Тому в рамках таких семіотичних відносин діалог між суспільством і державою набрав якісно нових форм, кардинально відмінних від існуючих у світовому демократичному соціумі. Радянська система прагнула шляхом нівелювання етнічних, культурних, релігійних відмінностей сформувати тип індивіда, орієнтованого на інтерпретацію суспільних подій за допомогою ідеологічного коду, на лояльність щодо держави, яка номінально представляла його інтереси.

Перехідне українське суспільство, яке трансформується за допомогою модернізацій, вбачає зразки ефективної діяльності в інших семіотичних текстах, які є продуктом іншої знакової реальності. Норми та правила інших цивілізацій некритично засвоюються суспільством, оскільки стали розглядатися не просто як тексти іноземною «мовою», а як текстові зразки. Вважається, що посттоталітарні суспільства досить швидко

можуть запозичити лише окремі тексти, у той час як системи конвенцій важко піддаються запозиченню, вони вимагають серйозних трансформацій у соціокультурному просторі, який склався за зовсім інших умов і функціонує за іншими законами. Особливо це характерно для суспільств, що тривалий час взаємодіяли за принципом протистояння з тими країнами, яких намагаються сьогодні наслідувати [5].

В сучасних перехідних суспільствах найактивніше відбувається процес кодування способів досягнення соціального і матеріального успіху. Інтерес викликають феномени «американської мрії» і «російського дива». Засоби масової інформації, реклама, масова культура стають могутніми інструментами формування знакових утворень.

Одним з феноменів, що мають великий вплив на соціальну реальність, є соціальна міфологія. Дослідниками відзначається, що українська ментальність характеризується емоційно-естетичною домінантою. Почепцов Г.Г., посилаючись на Бюлетень Київського центру політичних досліджень і конфліктології, наводить приклади соціальних міфів, які мали вплив на масову свідомість у нашій країні: ідея про те, що незалежний розвиток миттєво приведе Україну до процвітання, негативні й руйнівні міфи, міф про козацтво, який відіграв пропагандистську роль для становлення національної самосвідомості, міф про постійне зростання рівня життя в Україні та інші [2, с. 108–109].

Будь-який міф існує як культурний феномен, впливаючи на семіотичну систему. В умовах економічної, соціальної і духовної нестабільності інтерпретація реальних подій викликає труднощі не тільки у пересічного українця, а й у представників інтелектуальної еліти суспільства. Тому на перше місце виходять такі філософські цінності як особистісний вибір і моральна позиція людини, які забезпечать усвідомлення необхідності змін і вихід за межі міфологізованої реальності.

ВИСНОВКИ

Таким чином можна стверджувати, що при дослідженні територіальної організації господарства регіону необхідно сконцентрувати увагу на такій якійсній ознаці трансформаційних процесів як семіотика. Зокрема, диверсифікація найменувань за численними класами дасть змогу виявити діапазон семіотичних змін, пов'язаних з трансформацією територіальної організації господарства (чи суспільства загалом) певної території. Саме семіотичний підхід дозволить розглядати проблему територіальної організації суспільства загалом та господарства зокрема крізь призму процесів позначування, вираження, репрезентації й комунікації. Подальші дослідження у даному напрямі повинні завершитися розробленням рекомендацій щодо врахування семіотичних змін у стратегіях розвитку регіонів.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Луцишин П. В. Територіальна організація суспільства (основи теорії) : навч. посіб. / П. В. Луцишин, Д. Клімонт, Н. П. Луцишин. – Луцьк : Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. – 334 с.
2. Почепцов Г. Г. Имиджелогия. – 2-е изд./ Г.Г. Почепцов. – М. : Рефл.-бук ; К. : Ваклер, 2001. – 698 с.
3. Стрижак О. С. Про що розповідають географічні назви : (сліди народів на карті УРСР) / О.С. Стрижак. – К. : Наук. думка, 1967. – 127 с.
4. Сучасний тлумачний словник української мови : 5 0000 сл. / за заг. ред. В. В. Дубічинського. – Х. : Школа, 2006. – 832 с.
5. Чантурія А. В. Громадянське суспільство і соціальна міфологія: семіотичний аспект [Електронний ресурс] // Мультиверсум. Філософський альманах. – К.: Центр духовної культури, 2006. – № 52. – Режим доступу :http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_52/Chanturia.htm.

Одержано 12.03.2013р.

© **Агій Ярослав Юрійович**, к.е.н. доцент кафедри економіки підприємства, менеджменту та логістики, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Сокол Іван Іванович, к.е.н. доцент кафедри економіки підприємства, менеджменту та логістики, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»